

Hak Söz,

Taha Hüseyin, çev. Erdoğan Albayrak – Yunus Kaldırım, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2009, 224 s.

Ömer Faruk AKPINAR*

Fikirlerine çok değer verdiğim bir ilahiyat hocamızın tavsiyesi üzerine, her sene, önceki adıyla “Kutlu Doğum” yeni adıyla “Mevlid-i Nebi” haftasında, Hz. Peygamber’in siretini veya sünnetini konu edinen bir eser okuma âdetine bu yıl, çağdaş Arap edebiyatının usta isimlerinden Mısırlı Taha Hüseyin’in *el-Va’dü’l-Hak* adıyla kaleme aldığı eseri düştü. 1949 yılında yazılan bu eser, Erdoğan Albayrak ve Yunus Kaldırım tarafından Türkçeye çevrilmiş ve Prof. Dr. Vecdi Akyüz’ün takdim yazısı ile 2009’da yayınlanmıştır. Akyüz’ün, eseri ve müellifini tanıtıcı mahiyette verdiği bilgiler, aslında ilgisi olmayan kimseyi bile cezbedici, öz ve faydalı bir girizgâh olmuştur. Türkçesinden takip edilen eserin dil ve üslûbu, Akyüz’ün de belirttiği üzere, gerçekten çevirmenlerin tercüme ve ifade başarısını ortaya koymaktadır. Akyüz, eserin bu çevirisinin daha önceki tercümelerine göre daha başarılı ve tam olduğunu belirtir.¹ 1952 yılında yayınlanan *el-Va’dü’l-hak* isimli bu romanın *Diyanet İslam Ansiklopedisi*’nde Taha Hüseyin’in eserleri arasında zikredilmemesi oldukça garip bir durumdur.²

Hak Söz, İslâm’ın ilk kahramanlarının hikâyeleri özelinde saadet asrından birkaç sahneyi anlatır. Bu kahramanlar; karı, koca ve bir oğuldan oluşan Yâsir ailesi, kölelikten azat edilmiş bir tâcir Süheyb-i Rûmî, Habeşli Rabâh’ın oğlu müezzîn Bilâl, Habbâb b. Eret, zayıf yapısına rağmen korkusuz bir genç İbn Mes’ûd, Süheyl b. Amr’ın oğlu Abdullâh, hicretten sonra ensar ve muhacire imamlık eden azadlı köle Sâlim ve efendisi Ebû Huzeyfe ile analığı Sübeyte’dir. Onlar ilk inananlardandır. İnançları uğruna türlü türlü eziyetlere maruz kalırlar, kimi vatanından koparılır, kimi yaşamından. Roman, onların cahiliyedeki durumlarını, İslâm’la şeref bulmalarını, Allah yolunda çektikleri sıkıntılara ve zorluklara rağmen imanlarında sebat etmeleri sayesinde İslâm’a

* Arş. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Ana Bilim Dalı (ofakpinar@sakarya.edu.tr).

DOI: <http://dx.doi.org/10.17335/sakaifd.424037>

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2038-4948>

Geliş T. / Received Date: 16/05/2018

Kabul T. / Accepted Date: 27/09/2018

1 *el-Va’dü’l-hak* daha önce Osman Tunç tarafından *Vadedilen Günler* başlığıyla çevrilmiş ve neşredilmiştir (İstanbul: Kent Işıkları Yayınları 2004, 188s.).

2 Bk. Şükran Fazlıoğlu, “Tâhâ Hüseyin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 378.

şeref katmalarını, davaları uğruna acılara, ayrılıklara göğüs germelerini, İslam'a sundukları hizmetleri, inananlar için ortaya koydukları örnek hayatları yaşatır okuyucuya. Hissettirir, hüznülendirir, düşündürür. İmanı öğretir, sabrı belletir, azmi gösterir.

Üç yaşlarında görme yetisini kaybetmiş bir yazar olan Taha Hüseyin'in, Mekke döneminin ilk yıllarına dair tarihi bilgileri oldukça mahirâne işlemesi takdire şâyandır. Onun yer verdiği tarihi bilgilerin büyük kısmında İbn Sa'd'ın meşhur *Tabakât*'ını kullandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte sahabe bibliyografyalarını ve genel nitelikli İslâm tarihi eserlerini de kullandığı söylenebilir. Ancak onun, bazı rivayetleri ele alma tarzının daha seçici olması beklenirdi. Çünkü o, romanının kahramanı olarak belirlediği bazı sahabileri savunurken, onların muhataplarının da sahabi olduğunu göz ardı edebilmiştir. Mesela Halid b. Velid ile Ammâr arasında "hafif bir dargınlık" var dediği hadisede Hz. Peygamber'in "Ammâr'a düşmanlık eden, bana düşmanlık etmiştir." şeklindeki sözünün, Ammar'ı memnun ederken, Hâlid'i üzdüğünü ve onun kalbini kırdığını ifade etmiştir (s. 181). Oysa peşinden zikrettiği Hâlid'in, Ammar'dan af dilemesinden, onun Hz. Peygamber'in bu sözüyle kalbinin kırılmadığı, aksine hatasının farkına varıp yanlışından döndüğü anlaşılmaktadır. Üstelik Hz. Peygamber'in sözü, bu şekilde değildir. O, "Ammar'a düşmanlık edene Allah düşmanlık eder, ona buğzedene Allah buğzeder, ona lanet edene Allah lanet eder." şeklindedir.³

"Kureyş'e karşı sert tutumu" (!) sebebiyle Kureyş gençlerinin Hz. Ömer'e "alışmadıkları ve onun uygulamalarından tatmin olamadıkları" iddiası (s. 193) ile devamında Hz. Ömer'in Suheyb'i imam tayin etmesini yadırgayan Kureyş gençlerinin ağzından verdiği ve "Müslümanlar için büyük bir şer kaynağı" olduğunu söylediği (s. 195) diyalog (s. 193-194), yanlış anlamalara ve önyargıya kapı aralamaktadır. Yine Kureyşten bazılarının, Hz. Ömer'in Bilâl'e ve İbn Mes'ûd'a görev vermesinden hoşlanmadığı izlenimi veren bir konuşma (s. 197), konuşanın, görevin "ilk Müslüman muhacirlere" verilmesi gerektiğine dair sözleriyle bile tezat oluşturacak mahiyettedir.

Yazarın Hz. Osmân'ın Ammâr'ı bayılıncaya kadar dövdürdüğü iddiasını ve o günden sonra Ammar'ın Hz. Osmân'ın en büyük muhaliflerinden olduğu kanaatini, rivayetleri tahkik etmeden ve yanlış anlaşılmalara engelleyecek hiçbir açıklama yapmadan zikretmesi gariptir (s. 203). O, bu durumun Ammar'ın, hakkı savunması ve metanetini gösterirken Müslümanların halifesi zan altında bıraktığını göz ardı etmiş gibidir. Oysa Eş'arî kelimâ âlimi

3 Bk. Tayâlisî, Süleymân b. el-Cârûd, *el-Müsned*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî (Cize: Dâru Hicr, 1999), 2: 473; İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed, *el-Muşannef*, thk. Muhammed Avvâme (Cidde: Dâru'l-Kıble, 2006), 12: 120; Nesâî, Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Şuayb, *Kitâbü's-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Hasen Abdülmün'im Şelbî (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 5: 74.

Bâkullânî, *Temhîd* adlı eserinde Hz. Osmân hakkında ileri sürülen ithamları değerlendirirken ilk sırada bu meseleyi cevaplandırmıştır. Bâkullânî, Ammar'ın dövürülmesi iddiasının, insanların çoğuna göre bâtil olduğunu söyledikten sonra şayet vuku bulmuş olsa bile halifeye karşı kaba sözler sarf eden ve ona iftira eden bir kimsenin tedibi hak etmiş olacağını, tedib gerçekleşmiş olsa bile bunun abartıldığı gibi olmadığını belirtmiştir.⁴

Müellifin Ammâr'la ilgili iddia ettiği hususlar bunlarla sınırlı kalmamıştır. O, daha da ileri giderek Hz. Osmân'a en sert muhalefetin Ammar'dan geldiğini öne sürmüş, "onun yaratılışının bozulmadığı" tespitini buna mesnet yaparak, sanki Hz. Osman'ı destekleyen bütün sahabeyi zan altında bırakmıştır (s. 212). Sözde "Hz. Osman'ın, ailesinden birisi için beytûlmalden bir gerdanlık aldığı" söylentisi üzerine Hz. Ali ve Ammâr'ın ona karşı çıktığı, bunun üzerine Ammâr'ın "fıtığı patlayana ve bayılana kadar" dövüldüğü, hatta "öğle, ikindi ve akşam namazlarını geçirdiği" iddiaları, gerçekle bağdaşmayan bir başka husus olmalıdır. Çünkü Tebük seferinde zorluk ordusunun büyük kısmını tek başına donatacak kadar zengin olan Hz. Osman'ın, ümmetin beytûlmâinden karşılıksız bir şey almış olması muhaldir. Öyle ki Hz. Osmân, şehit edildiğinde bile evinde 600 hizmetçisi bulunan zengin kimselerdendi. Buna rağmen müellif, sınırları zorlayarak, Ammâr'a isnat edilen, Hz. Osmân'ın kâfir olarak öldüğü sözüne yer verecek kadar ileri gitmiştir (s. 214). Böylesi tezat bir durumu mütercimlerin, herhangi bir not düşmeksizin görmezden gelmeleri de şaşılacak bir diğer durumdur. Bu tür iddiaların Hz. Osman aleyhtarları tarafından uydurulmuş, abartılmış söylentilerden olduğu izahtan vârestedir.⁵ Hz. Osman'ın, aleyhindeki birtakım faaliyetleri araştırmak üzere onu müfettiş olarak Mısır'a göndermiş olması,⁶ ikili arasındaki ilişkinin boyutunu göstermesi açısından zikre değerdir.

Ammâr'ın, Ali-Muâviye mücadelesinde Hz. Ali ve taraftarının hak üzere, Muaviye taraftarlarının ise batıl üzere olduklarını benimsemesini "o esnada gerçeğin bilgisi tümüyle Ammâr'a beyan olmuştu" gibi abartılı bir cümle ile ifade eden yazarın, bir sonraki sayfada Ammâr'ın, Sıffîn'e giderken savaşmak yerine ölmeyi arzuladığına dair sözlerine yer vermesi çelişkili görünmektedir. Hak üzere olduğunu düşünen birisi, neden savaşmakta tereddüt etsin ki?

4 Bk. Bâkullânî, Ebû Bekr Muhammed b. et-Tayyib, *Temhîdü'l-evâil ve telhîsü'd-delâil*, thk. 'Imâdüddîn Ahmed Haydar (Beyrût: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1987): 530-531. Ayrıca bk. Adnan Demircan, "Üçüncü Halife Osman'a Yöneltilen Bazı Eleştirilere Bâkullânî'nin Cevapları", *İSTEM* 8 (2006): 11.

5 Bu konudaki iddiaların asılsız olduğunu Bâkullânî de dile getirmektedir. Bk. Bâkullânî, *Temhîd*, 530-531.

6 Mustafa Fayda, "Ammâr b. Yâsir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 3: 75.

Bu konudaki bir diğer tezat, Ammâr'ın muhalifi olan Muâviye'nin savaşın üçüncü gününde Ammâr'ı kastederek "Kölenin savaşçılığı imdada yetişmezse eğer, bugün Arapların birbirini tüketeceği gündür..." şeklindeki bir ifadesine yer verilmesidir (s. 216). Savaşta rakip tarafta olan birisinin böyle bir sözü sarf etmesi gariptir.

Bir diğer husus, hem Ali, hem de Muâviye tarafından bir grubun savaşa fiilen katılmayıp Ammâr'ın akıbetinin ne olacağını seyretmeleridir (s. 216). Çünkü Hz. Peygamber, Ammâr'ın azgın bir topluluk tarafından şehit edileceğini haber vermiştir. Bunlar arasında ahabdan Huzeyme b. Sâbit, Ammâr'ın şehit edildiğini görünce "çadırına girer, boy abdesti alır, silahını kuşanır, savaşa dalar, savaşır ve öldürülür..." (s. 216-217) Hâlbuki bu konuda tereddüdü bulunan kimsenin, savaş meydanına gelmemesi gerekirdi. Üstelik sahabenin, ilk Müslümanlardan olan bir dostu ölesiye mücadele ederken, diğerlerinin uzaktan onu izlemesi kabul edilemez bir durum olsa gerektir.

Son olarak Hz. Ali'nin her Müslümanın Ammâr için matem tutması gerektiğine dair sözlerinin (s. 220) ve Amr b. el-Âs'ın söylediği belirtilen "Rasûlullah bana önemli görevler veriyordu, ama beni sevdiği için mi, yoksa beni idare etmek için mi bunu yapıyordu, bilemiyorum..." (s. 222) sözlerinin de doğruluğunun ortaya konması gerekmektedir.

Bir başka mesele Hz. Osmân'ın, Kûfe valisi Velid'in şikâyeti üzerine İbn Mes'ud'u "görevden alması", "Medine'ye çağırması" ve "Cuma günü minberden ona ağır sözler söyleyip onu ayıplaması"; "duruma müdahale eden Hz. Aişe'yi susturması" ve "İbn Mes'ud'u mescitten attırması", "o çıkmamak için direnince siyâhî bir köle tarafından zorla dışarı çıkarılıp yere atılması, kurgasının kırılması", "Hz. Osman'ın bununla da yetinmeyip onun iki yıllık aidatına el koyması" iddialarıdır (s. 209-210). Hayâ sahibi oluşu Hz. Peygamber tarafından dile getirilmiş olan, halim selim mizaçlı birisinin bu şekilde bir tutum sergilemesindeki tutarsızlık bir yana İbn Mes'ud ile Hz. Osmân arasında olduğu iddia edilen ihtilafın sebebi Mushaf haline getirilmiş Kur'ân'dan başka sahifelerin yakılmasına İbn Mes'ud'un karşı çıkmasıdır. Bâkullânî, Hz. Osmân'ın İbn Mes'ud'u dövmesi, ona atıyyesini vermemesi ve İbn Mes'ud'un ondan nefret ettiği iddialarının da batıl olduğunu söylemiştir.⁷ Yazar, Hz. Osmân ile İbn Mes'ud arasındaki ilişkinin akıbetine dair üç ayrı görüşe yer vermekte, ardından, her iki şahsın yaşantısına daha uygun düştüğünü belirterek, barıştıklarını söylemektedir (s. 210-211). Akademik bir araştırma amacı olmayan bu edebi romanda yazarın, bu denli ayrıntıya girerek tercihte bulunmak yerine, sadece kendi müdellel incelemelerine göre ağır basan rivayetleri edebî bir kurgu ile anlatması daha isabetli olur, kafa karışıklığına yol açmazdı.

7 Bâkullânî, *Temhîd*, 531-532.

Eserde dikkat çeken diğer bazı hususlar şunlardır: Bilâl-i Habeşî anlatılırken, o Medine’de olmadığından ezanı Ebû Mahzûre’nin okuduğunun söylenmesi (s. 172) tarihi gerçeğe uyumlu değildir. Çünkü Ebû Mahzûre, hicret etmemiş, Hz. Peygamber, onu Mekke’de görevlendirmiştir.⁸ Bu hata müellifin İbn Sa’d’dan naklettiği bilgiye “Medine’de” kelimesini eklemesinden kaynaklanmış olmalıdır.⁹ İslâm’ın ilk şehidi olan Sümeyye’nin babasının ismi her ne kadar Hayyât şeklinde okunduğu zikredilmişse de gerek İbn Sa’d, gerekse İbn Hacer ismin doğrusunun Habbât olduğunu belirtmişlerdir.¹⁰ Müellifin, Hayyât’ı tercih etmesi gariptir (s. 12).

Tüm kitabın çevirisini asıyla karşılaştırma imkânı bulamamakla birlikte eserde çeviriden kaynaklanan bazı problemler de tespit edilmiştir. Özellikle bazı ifadelerin kulağı tırmaladığı belirtilebilir. Mesela “Suheyb, ... hayır hasenatta bulunan, sıradan muhacirlerden biriydi.” (s. 193) cümlesindeki sıradan kelimesi. Yine “İbn Sa’d’ın arkadaşlarından rivayetine göre” ifadesindeki arkadaş sözcüğü (s. 223) bunlardandır. s. 200’de Ammâr’ın çarşıda başına gelen bir durumu konu edinen son paragrafta, anlatılan olayın tam anlaşılmasını zor olması da çeviriden kaynaklanıyor olmalıdır.

Yine çeviride özellikle isimlerin okunuşlarında i’rab kaidelerine riayet konusunda bir tutarsızlık bulunmaktadır. Başına nida harfi getirilen bir künyenin muzafı “Ya Ebel Hakem” şeklinde nasb edilmişken (s. 34, 35), birinin babasının künyesiyle zikredildiği yerde i’rab kelimeye yansıtılmamış (Erkam b. Ebu Erkâm” (s. 27), hatta bazen mecrur olması gereken kelime mansub yapılarak “Erkam b. Ebel Erkâm” yazılmıştır (s. 37). İsimlerin yazımında hata oranı oldukça düşük olmakla birlikte tekrar eden bazı isimlerde tutarsızlıklar vardır. Abdullâh b. Cüd’an’ın ismi, bazı yerlerde bu haliyle yazılırken, Cüdan, Cudan, Cud’an şeklinde de yazılmıştır (Bk. s. 8, 51, 57)

Eserde yazım yanlışının yok denilecek kadar az olması, zikre değer bir husustur. Bununla birlikte düzeltilmesi gereken bazı durumlara işaret etmek yerinde olacaktır. Söz gelimi s. 205’teki “vaz etmek” fiilinin “vaaz etmek” şeklinde düzeltilmesi bir gerekliliktir. Mustazaf kelimesinin cümle ortasında büyük harfle yazılması, bu kelimenin özel bir isim olduğu vehmine yol açmaktadır (s. 26). Bunların dışında s. 163’te “Mekke’ye” kelimesi “Medine’ye”; s. 165’te “sahâbeler” kelimesi “sahâbîler”; s. 196’da “Emir’i” kelimesi “emiri”; 198’de “yarsıyla” kelimesi “yarısıyla” şeklinde düzeltilmeli; s. 176’da Bilâl’in sözlerinin sonuna “diyordu” kelimesi eklenmeli; s. 223’teki “arkadaşlarından biri” ifadesi yerine “öğrencilerinden biri” yazılmalı; birçok yerde tekrarlanan “İbni” kelimesi yerine “İbn” tercih edilmelidir. Oldukça iddialı bir ifade olan

8 İbn Sa’d, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa’d b. Menî’, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. İhsân Abbâs (Beyrût: Dâru Sâdır, 1968), 5: 450.

9 Krş. İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 3: 234.

10 İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 264; İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe* (Beyrût. Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 8: 113-114.

“İnsan tabiatı gereği kötülüğe meyyleder” (s. 130) cümlesinin de tekrar gözden geçirilmesinde fayda vardır.

Son olarak eserin orijinalinde bulunan 6 adet resmin çeviri nüshasına dâhil edilmesinin¹¹ ve her ne kadar tanınmış bir isim olsa da Tahâ Hüseyin’in biyografisi ve eserlerine kitabın başında veya sonunda yer verilmesinin uygun olacağı belirtilebilir.

11 Tahâ Hüseyin, *el-Va'dü'l-hak*, 28. Baskı (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1976), 9, 19, 49, 57, 127, 151.